

راهنمای تدریس آموزش و یادگیری اثربخش

تألیف:

سعید قره‌آغاجی

سرشناسه	:	قره‌آغاجی، سعید، ۱۳۴۷ -
عنوان و نام پدیدآور	:	راهنماهای تدریس: آموزش و یادگیری اثربخش / سعید قره‌آغاجی.
مشخصات نشر	:	تبریز: هنر اول، ۱۳۹۱
مشخصات ظاهری	:	۴۸۰ص: مصور، جدول، نمودار.
شابک	:	978-964-7752-56-5: ۱۲۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	تدریس اثربخش
موضوع	:	معلمان -- اثر بخشی
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۱ ق ۳۴۴/۳/۲۵ LB۱۰۲۵
رده بندی دیویی	:	۳۷۱/۱۰۲
شماره کتابشناسی ملی	:	۲۹۹۹۰۰۵

عنوان: راهنماهای تدریس: آموزش و یادگیری اثربخش

مؤلف: سعید قره‌آغاجی

ناشر: هنر اول

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۱

شمارگان: ۲۰۰۰ جلد

قطع: وزیری / ۴۸۰ صفحه

بهاء: ۱۲۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۷۵۲-۵۶-۵ ISBN: 978-964-7752-56-5

نشانی ناشر: تبریز صندوق پستی ۱۴۶۸ - ۵۱۳۸۵ تلفن: ۰۹۱۴۳۰۱۴۱۵۷

فهرست مطالب

فصل اول: آموزش و یادگیری / ۹

نظریه‌های یادگیری / ۱۱ نظریه‌های یادگیری رفتاری / ۱۲ مفاهیم و اصول نظریه‌های یادگیری رفتاری / ۱۶ اصل پریماک / ۱۷ شکل‌دهی رفتار / ۱۹ زنجیره‌سازی وارونه / ۲۰ خاموشی / ۲۰ برنامه‌های تقویت / ۲۰ نگهداری رفتار / ۲۲ تمیز محرک / ۲۴ تعمیم / ۲۴ نظریه یادگیری اجتماعی / ۲۵ خودگردانی / ۲۷ کاربرد نظریه‌های یادگیری رفتاری / ۲۷ نظریه‌های یادگیری شناختی / ۲۸ پردازش اطلاعات / ۲۹ روان‌شناسی گشتالت / ۲۹ توجه / ۳۱ حافظه کوتاه‌مدت / ۳۲ حافظه بلندمدت / ۳۳ حافظه شخصی و حافظه معنایی / ۳۳ سطوح پردازش / ۳۵ فراموشی / ۳۶ تمرین / ۴۲

فصل دوم: ویژگی‌های فراگیران و فرایند رشد / ۴۵

رشد در طی دوره کودکی اول / ۴۵ رشد جسمی / ۴۶ توانایی‌های شناختی / ۴۶ آموزش در دوره کودکی اول / ۴۸ رشد روانی - اجتماعی / ۴۸ رشد روان‌شناختی / ۴۸ شیوه‌های فرزندپروری / ۴۹ ارتباط همسالان / ۵۰ آموزش در آمادگی و کودکی / ۵۱ رشد در طی دوره کودکی دوم / ۵۱ توانایی‌های شناختی / ۵۱ رشد اجتماعی / ۵۳ خودمختاری / ۵۳ رشد عاطفی / ۵۴ رشد در دوره نوجوانی / ۵۵ رشد جسمی / ۵۵ توانایی‌های شناختی / ۵۶ رشد اجتماعی / ۵۶ هویت / ۵۷ خودمختاری / ۵۹ هموایی / ۵۹ رشد روابط بین فردی / ۵۹ روابط همتایان / ۶۰ مشکلات دوره نوجوانی / ۶۱

فصل سوم: معلم به عنوان تصمیم گیرنده / ۶۳

آشنایی با فرهنگ مدرسه / ۶۴ مدارس اثربخش / ۶۶ آموزش و برنامه درسی اثربخش / ۶۸ برنامه ریزی برای آموزش اثربخش / ۶۹ اهداف عملکردی / ۶۹ تفاوت های فردی و سبک های یادگیری / ۷۴ سبک های یادگیری: ملاحظات آموزشی / ۷۹ الگوی مک کارتی / ۷۹ هوش چند گانه / ۸۰ الگوی تحلیل تکلیف / ۸۳ الگوی تحلیل مفهوم / ۸۶ الگوی پیش سازمان دهنده / ۸۷ الگوی تشخیصی - تجویزی / ۹۰

فصل چهارم: طبقه بندی اهداف آموزشی / ۹۵

الگوهای طبقه بندی اهداف آموزشی / ۹۷ طبقه بندی بلوم ابزاری برای آموزش مهارت های تفکر / ۹۹ حیطه عاطفی / ۱۰۹ حیطه روانی - حرکتی / ۱۱۴

فصل پنجم: تدوین طرح درس / ۱۱۷

روش های تدوین طرح درس / ۱۱۷ عناصر طرح درس / ۱۲۱ روش های تدریس / ۱۲۴ عملکرد معلمان موفق / ۱۲۸ الگوهای طرح درس / ۱۲۹ آموزش مستقیم / ۱۲۹ الگوی هاتر / ۱۳۳ ماتریس کاپلان / ۱۳۵ مدرس خرد / ۱۴۰

فصل ششم: سخنرانی / ۱۴۵

بخش ها و اجزای سخنرانی / ۱۴۶ آماده نمودن مطالب سخنرانی / ۱۴۷ ارائه سخنرانی / ۱۵۱ نتیجه گیری از سخنرانی / ۱۵۳ استفاده از روش های یادگیری فعال در حین سخنرانی / ۱۵۳ ویژگی های روش سخنرانی / ۱۵۴ ارزشیابی سخنرانی / ۱۵۵ چک لیست مهارت های سخنرانی / ۱۵۵

فصل هفتم: پرسش کلاسی / ۱۵۷

جایگاه پرسش کلاسی / ۱۵۷ سؤال و تأثیرات شناختی آن / ۱۵۸ طبقه بندی کلی سؤالات کلاسی / ۱۶۱ برانگیختن پاسخ های چند گانه / ۱۶۴ رفتارهای معلم به هنگام سؤال کردن / ۱۶۸ مهارت های سؤال کردن / ۱۶۸ پرسش کلاسی تعاملی / ۱۷۲ سؤالات مرور مفهوم / ۱۷۵ رفتارهای نامناسب معلم به هنگام سؤال کردن / ۱۷۹

فصل هشتم: اهداف فرایندی / ۱۸۳

آماده شدن برای بحث در گروه های کوچک / ۱۸۴ بحث گروهی / ۱۸۶ آماده سازی محیط کلاس / ۱۸۹ ارزشیابی از بحث گروهی / ۱۸۹ مروری بر اصول یادگیری در گروه های کوچک / ۱۹۲ مفاهیم مرتبط با تعامل در گروه های کوچک / ۱۹۳ انواع بحث

در گروه‌های کوچک/ ۱۹۵ روش‌های مبتنی بر مهارت/ ۱۹۷ روش‌های مبتنی بر تکلیف/ ۱۹۹ روش‌های مبتنی بر حل مسئله/ ۲۰۵ یادگیری به روش همیاری/ ۲۱۰ ترغیب به یادگیری در گروه‌های کوچک/ ۲۱۴ تقویت مهارت‌های گوش دادن/ ۲۱۴ ترسیم الگوهای تعامل گروه/ ۲۱۷

فصل نهم: تفکر انتقادی با رویکرد تحقیق استقرایی / ۲۲۳

درک مفهوم تحقیق ۲۲۳ فرایندهای اساسی تحقیق/ ۲۲۴ تحقیق استقرایی/ ۲۲۸ تحقیق استقرایی هدایت شده/ ۲۲۹ نمونه‌هایی از تحقیق استقرایی هدایت شده/ ۲۳۴ تحقیق استقرایی بی‌ره‌نم/ ۲۴۱ اجرای روش تدریس مبتنی بر تحقیق/ ۲۴۵ در باره روش استقرایی/ ۲۴۵ حل مسئله/ ۲۴۶ مراحل حل مسئله/ ۲۴۷ تفکر انتقادی/ ۲۴۹ تعریف تفکر/ ۲۵۰ تفکر در باره تفکر: فراشناخت/ ۲۵۵

فصل دهم: مدیریت کلاس / ۲۵۷

مفاهیم مرتبط با مدیریت کلاس/ ۲۵۸ بوستار الگوهای مدیریت کلاسی/ ۲۵۹ الگوهای مبتنی بر خود-نظمی/ ۲۵۹ واقعیت‌درمانی/ ۲۶۲ الگوهای انضباط تحمیل شده/ ۲۶۶ راهبردهای ممانعتی/ ۲۶۶ انضباط مبتنی بر عاطفه/ ۲۶۹ تغییر و اصلاح رفتار/ ۲۶۹ اصول مدیریت کلاس/ ۲۷۳ رویه‌های کلاسی/ ۲۷۴ سبک‌های مدیریتی/ ۲۸۱ محیط‌های آموزشی پیچیده/ ۲۸۲ تنبیه/ ۲۸۳

فصل یازدهم: دانش‌آموزان استثنایی / ۲۸۵

طبقه‌بندی دانش‌آموزان استثنایی/ ۲۸۶ مشکلات ذهنی/ ۲۸۷ عقب‌ماندگی ذهنی/ ۲۸۷ ناتوانی‌های یادگیری/ ۲۸۹ تیزهوشی/ ۲۹۱ اختلالات عاطفی/ ۲۹۲ رفتار پرخاشگرانه/ ۲۹۳ رفتارهای ناپخته و انزوای طلبانه/ ۲۹۴ بیش‌فعالی/ ۲۹۴ سایر اختلالات/ ۲۹۵ بزهکاری/ ۲۹۵ مشکلات خانوادگی: طلاق و مرگ/ ۲۹۵ کودکان آزاری و غفلت/ ۲۹۶ اختلالات ارتباطی/ ۲۹۶ اختلالات زبان/ ۲۹۸ مشکلات جسمی/ ۲۹۹ مشکلات بینایی/ ۲۹۹ مشکلات شنوایی/ ۲۹۹ فلج مغزی و اختلال حمله عصبی/ ۳۰۰ معلولیت بدنی و نقص عضو/ ۳۰۲ آموزش خاص/ ۳۰۲ بوستار خدمات آموزش خاص/ ۳۰۳ اصل حداقل جداسازی/ ۳۰۷

فصل دوازدهم: فناوری آموزشی / ۳۰۹

فناوری و تعلیم و تربیت / ۳۱۱ کارکردهای فناوری آموزشی / ۳۱۲ فناوری و رشد حرفه‌ای معلمان / ۳۱۴ اتخاذ رویکرد دانش‌آموز محوری / ۳۱۵ هرم تجربیات آموزشی ادگار دیل / ۳۱۹ انواع رسانه‌های آموزشی / ۳۱۹ شیوه استفاده از رسانه‌های آموزشی / ۳۲۰ راهبردهای کلی در خصوص استفاده از رسانه‌های مختلف آموزشی / ۳۲۵ مراحل استفاده از فناوری در کلاس / ۳۲۵ آموزش از راه دور / ۳۲۷ تعریف آموزش از راه دور / ۳۲۸ طراحی و برنامه‌ریزی برای آموزش از راه دور / ۳۲۸ مثلث معلم - تسهیل‌گر - دانش‌آموز / ۳۳ مدیریت برنامه‌های آموزش از راه دور / ۳۳۲ فناوری‌های مرتبط با آموزش از راه دور / ۳۳۴

فصل سیزدهم: ارزشیابی / ۳۴۱

معنی و مفهوم ارزشیابی / ۳۴۱ ارزشیابی و فرایند آموزش / ۳۴۲ انواع روش‌های ارزشیابی / ۳۴۵ اصول کلی ارزشیابی / ۳۵۱ ارزشیابی و اهداف آموزشی / ۳۵۴ استفاده از جدول دو بُعدی محتوا و هدف / ۳۵۹ روایی / ۳۶۵ عوامل مؤثر بر روایی / ۳۶۶ انواع روایی / ۳۷۰ پایایی / ۳۷۴ تعیین پایایی با استفاده از روش‌های همبستگی / ۳۷۶ خطای استاندارد اندازه‌گیری / ۳۸۰ عوامل مؤثر بر پایایی / ۳۸۳ روش‌های محاسبه و تخمین پایایی / ۳۸۶ پایایی آزمون‌های ملاکی / ۳۸۷ قابلیت کاربرد / ۳۸۷

فصل چهاردهم: طراحی آزمون‌های کلاسی / ۳۸۹

سؤالات کوتاه پاسخ / ۳۹۰ سؤالات صحیح - غلط یا پاسخ تنابویی / ۳۹۷ سؤالات جورکردنی / ۴۰۴ آزمون‌های چندگزینه‌ای / ۴۰۹ اندازه‌گیری بازده‌های یادگیری حیطه دانش / ۴۱۱ اندازه‌گیری سطوح بالای یادگیری / ۴۲۷ سؤالات تفسیری / ۴۲۸ آزمون‌های تشریحی / ۴۴۰ سؤالات محدود پاسخ / ۴۴۱ سؤالات گسترده پاسخ / ۴۴۲ تدوین، اجرا و ارزیابی آزمون‌های کلاسی / ۴۵۲ زمان اختصاص یافته برای آزمون / ۴۵۶ نمره‌دهی آزمون / ۴۶۰ ارزیابی آزمون‌های کلاسی / ۴۶۳ تجزیه و تحلیل سؤالات در آزمون‌های هنجاری / ۴۶۵ تخمین دشواری سؤال / ۴۶۶ تخمین قدرت تمیز سؤال / ۴۶۷ تجزیه و تحلیل سؤالات آزمون‌های ملاکی و در حد تسلط / ۴۷۰ دشواری سؤال در آزمون‌های ملاکی / ۴۷۰ قدرت تمیز سؤال در آزمون‌های ملاکی / ۴۷۱ کارآمدی گزینه‌های انحرافی / ۴۷۳ ایجاد بانک سؤال / ۴۷۳

پیشگفتار

بروز تغییرات سریع و پرشتاب در جهان امروزی بر ساختار، فرهنگ و روابط جوامع مختلف تأثیر گذاشته است. به عنوان بخشی از این تغییر، نقش نظام‌های آموزشی، مدارس و معلمان نیز متحول شده است. انکا به نقش سنتی معلم با تأکید بر اعمال قدرت و انتقال‌دهنده‌ی دانش به فراگیران دیگر چندان اثربخش و قابل قبول نیست. دیگر رقابت دانش‌آموزان با یکدیگر برای اخذ نمره‌ی بالا، فضای مطلوبی در مدرسه تلقی نمی‌شود. امروزه انتظار می‌رود معلم به عنوان تسهیل‌گر یادگیری، فراگیران را به سطوح بالای یادگیری هدایت کند و آنان را از طریق مباحث کلاسی و شیوه‌های فعال تدریس به مهارت‌های تفکر انتقادی و خلاق مسلط سازد.

تدریس، بخشی از فرایند آموزش است که توسط معلم و با هدف یادگیری دانش‌آموزان انجام می‌گیرد. معلم با توجه به اهداف آموزشی، نیازها و علایق فراگیران، محتوای کتب درسی، انتظارات جامعه و امکانات موجود اقدام به طراحی آموزشی و تدریس می‌نماید.

تجهیز معلم به مهارت‌های تدریس اثربخش، نقش مهمی در تحقق اهداف آموزشی و رشد توانایی تفکر در فراگیران دارد. مهارت‌های تدریس، گستره‌ی وسیعی را دربرمی‌گیرند. تسلط بر مفاهیم نظری یادگیری و تدریس، تعیین اهداف آموزشی و رفتاری، تدوین طرح درس، انتخاب و اجرای راهبردهای مناسب تدریس، جلب مشارکت یادگیرندگان، توجه به نیازهای دانش‌آموزان، تشخیص مشکلات یادگیری، مدیریت کلاس، استفاده از شیوه‌های ارزشیابی و تجزیه و تحلیل نتایج آن از جمله مهارت‌های تدریس تلقی می‌شوند.

در تألیف کتاب راهبردهای تدریس، هدف اصلی استفاده‌ی معلمان دوره‌های مختلف آموزشی از روش‌های عملی آن در کلاس بوده است؛ با این حال سعی شده تا مستندات و شواهد علمی و پژوهشی کافی برای کارآمدی روش‌های ارائه شده وجود داشته باشد. هرچند توالی کتاب از تعریف مفاهیم و فعالیت‌های قبل از تدریس آغاز شده و به ارزشیابی و تجزیه و تحلیل سؤالات آزمون ختم شده است، در صورت لزوم می‌توان هر یک از فصول را به‌طور مجزا نیز مطالعه نمود. از معلمان، اساتید و صاحب‌نظران محترم درخواست می‌شود نظرات اصلاحی و تکمیلی خود را در خصوص نقایص و کاستی‌های محتوای کتاب با مؤلف در میان گذارند تا در چاپ‌های بعدی مورد توجه قرار گیرد.

سعید قره‌آغاجی

اسفند ۱۳۹۱